অধ্যায় ৫ ঃ নামঘৰ — জাতীয় নাটশালা

অধ্যায় গাঁথনি

৫.১ উদ্দেশ্য

৫.২ পৰিচয়

৫.৩ নামঘৰ

- ৫.৩.১ নির্মাণ শৈলী বা গঠন শৈলী
- ৫.৩.২ নামঘৰৰ কার্যপ্রণালী আৰু নামঘৰৰ কর্মকতা/বিষয়ববীয়া
- ৫.৩.৩ ধর্মীয়-চর্চা তথা শিল্প-চর্চাৰ কেন্দ্র
- ৫.৩.৪ নামঘৰৰ সামাজিক কর্তৃত্ব

৫.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৫.৫ অধিক জানিবলৈ

৫.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৫.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- নামঘৰৰ উদ্ভৱ আৰু ইয়াৰ গঠন শৈলীৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব
- নামঘৰৰ বিভিন্ন কার্যপ্রণালী আৰু বিষয়ববীয়া সম্পর্কে আলোচনা দাঙি ধৰিব পাৰিব
- ধর্মীয় আৰু শিল্প-কলা চর্চাৰ ক্ষেত্রত নামঘৰৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- নামঘৰৰ সামাজিক কর্তৃত্বৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৫.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়টোত আপুনি সত্রীয়া সংস্কৃতি সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিলে। অধ্যায়টোত আপুনি সত্রৰ সংজ্ঞা, উৎপত্তিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ইয়াৰ বিভাজন, প্রশাসন, নিত্যকর্ম, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, ৰীতি-নীতি, পৰিৱেশ্য কলা আদিৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিলে। এইটো অধ্যায়ত আপুনি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ আন এক অপৰিহার্য অনুষ্ঠান 'নামঘৰ'ৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব।

ইতিমধ্যে আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে, মহাপুৰুষ শংকৰদেৱে খ্রীষ্টীয় পঞ্চদশ শতিকাতে ধর্মচর্চা কৰিবলৈ হৰিগৃহ নির্মাণ কৰিছিল। পৰৱর্তী সময়ত সেইবোৰকে 'নামঘৰ' আখ্যাৰে আখ্যায়িত কৰা হয়। সেই সময়ত প্রতিষ্ঠা কৰা হৰিগৃহ বা নামঘৰসমূহক কেন্দ্র কৰিয়েই সত্রৰ সৃষ্টি হয়। পৰিৱর্তিত সময়ৰ লগে লগে সত্রত প্রতিষ্ঠিত নামঘৰৰ অর্হিত অসমৰ গাঁৱে-ভূঞে নামঘৰ প্রতিষ্ঠা

হ'বলৈ ধৰে। এই নামঘৰসমূহক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই অসমীয়া সমাজ-জীৱন আৱৰ্তন কৰি আছে বুলি ক'লেও ভুল কোৱা নহয়। নামঘৰে অসমৰ ধৰ্মীয়, সামাজিক, সাংস্কৃতিক আদি আটাইকেইটা দিশতে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে। নামঘৰ সৰ্বসাধাৰণ অসমীয়া ৰাইজৰ ধৰ্ম-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ হোৱা উপৰি ই সাহিত্য, সংগীত আৰু বিবিধ শিল্প-কলাৰ চৰ্চা কেন্দ্ৰ হিচাপে অতীজৰে পৰা এক বিশিষ্ট আসন অধিকাৰ কৰি আহিছে।

নামঘৰৰ সৃষ্টি, সত্ৰৰ নামঘৰ আৰু গ্ৰাম্য নামঘৰৰ পাৰ্থক্য আদিৰ বিষয়ে চমুকৈ উনুকীয়াই নামঘৰ আমাৰ জাতীয় জীৱনত কেনেদৰে সম্পৃক্ত হৈ আছে সেই বিষয়ে অধ্যায়টোত বহলাই আলোচনা কৰা হ'ব। অধ্যায়টোৰ অধ্যয়নে আপোনাক নামঘৰ সম্পৰ্কে বিস্তৃত ধাৰণা প্ৰদান কৰিব বুলি আশা কৰা হৈছে।

৫.৩ নামঘৰ

অসমৰ সামাজিক সাংস্কৃতিক জীৱনত প্ৰধানকৈ যিকেইটা ধৰ্মীয়-অনুষ্ঠানে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে, তাৰ ভিতৰত নামঘৰ অন্যতম। নামঘৰ অসমৰ ভক্তি আন্দোলনৰ এক অভিনৱ সৃষ্টি, বিশিষ্ট ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান। অসমৰ ভক্তি আন্দোলনৰ এক অন্যতম দিশ 'নাম-কীৰ্তন'ৰ আধাৰতে নামঘৰ বা কীৰ্তনঘৰ গঢ়ি তোলা হৈছে। কোনো কোনো পণ্ডিতে মহাপুৰুষ শংকৰদেৱৰ আগতো এনে ধৰ্মীয়-অনুষ্ঠান আছিল বুলি মত পোষণ কৰিলেও তাৰ নিৰ্ভুল তথ্য এতিয়ালৈকে আৱিষ্কৃত হোৱা নাই। *কথা-গুৰু-চৰিতত* উল্লেখ থকা অনুসৰি শংকৰদেৱে প্ৰথমবাৰ বিবাহ কৰাৰ পিছত জন্মভূমি আলিপুখুৰীত হৰি কীৰ্তন চৰ্চা কৰিবলৈ লয়। কিন্তু সেই ঠাইত অসুবিধা পোৱাত কঠিয়াতলিত চাৰিহাটী কৰি হৰি গৃহ বান্ধে আৰু ভায়েক ৰামৰায় হতুৱাই দেৱগৃহ সজায়। অৱশ্যে, *গুৰু-চৰিত-কথাত* এই সময়সীমা তেওঁ প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কৰি ঘূৰি আহি দ্বিতীয় বিবাহ কৰাৰ পাছত বুলি উল্লেখ আছে। দ্বিতীয় বিবাহৰ পাছতহে তেওঁ কুসুম্বৰৰ সৰিয়হ তলী চাফা কৰি হৰিগৃহ নিৰ্মাণ কৰি কৃষ্ণকথা চৰ্চা কৰিবলৈ ল'লে। এই হৰিগৃহই হ'ল প্ৰথমটো নামঘৰ। দুয়োখন চৰিতত ইয়াৰ নিৰ্মাণৰ সময় সম্পৰ্কে মত পাৰ্থক্য আছে যদিও আমি শংকৰদেৱকে নামঘৰৰ প্ৰতিষ্ঠাপক বুলি অভিহিত কৰিব পাৰোঁ। এই দুয়োটা মত আলোচনা কৰি ইতিহাসকাৰসকলে দ্বিতীয়টো সময়সীমাহে অধিক বাস্তৱসন্মত বুলি ক'ব খোজে। কাৰণ— "ছাত্ৰ কালতে শাক্ত পৰম্পৰাতকৈ বৈষ্ণৱ পৰম্পৰা শ্ৰেষ্ঠতৰ যেন বোধ হৈছিল শংকৰৰ; তীৰ্থ ভ্ৰমণ, বিশেষকৈ জগন্নাথ ক্ষেত্ৰত শংকৰাচাৰ্যৰ অদ্বৈতবাদৰ প্ৰভাৱ তথা মূল আৰু পূৰ্ণাংগ *ভাগৱত পুৰাণ* অধ্যয়নত তেওঁ বৈষ্ণৱ পৰম্পৰাৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব সম্পৰ্কে নিশ্চিত হৈছিল; তীৰ্থৰ পৰা অহাৰ পাছত তেওঁ প্ৰথমে হৰিগৃহ বান্ধিছিল, তাত ভাগৱত চৰ্চা কৰিছিল। ইয়াৰ পাছতে তেওঁ 'চিহ্নযাত্ৰা' প্ৰদৰ্শন কৰিছিল আৰু তাৰ পিছতহে আনক শৰণ দিবলৈ লৈছিল। বয়সৰ লেখ ধৰিলে তেতিয়া তেওঁ কমেও ৫৯-৬০ বছৰীয়া।" বৰদোৱাত স্থাপন কৰা প্ৰথমটো হৰিগৃহৰ পাছত শংকৰদেৱে বেলগুৰি-ধুৱাহাট আৰু পাটবাউসীতো এনে হৰিগৃহ নিৰ্মাণ কৰিছিল বুলি চৰিত পুথিসমূহে সাক্ষ্য দাঙি ধৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত নৰনাৰায়ণ-

চিলাৰায়ৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সম্ভৱতঃ ভেলাতো (মধুপুৰ?) তেওঁ এটি হৰিগৃহ নির্মাণ কৰিছিল। কিন্তু ইয়াৰ ইতিহাস ভালদৰে ৰক্ষিত নহ'ল বাবে সঠিকভাৱে কোৱা টান। সেয়ে সামগ্রিকভাৱে শংকদেৱে ওপৰত উল্লেখ কৰা তিনিওটা হৰিগৃহহে প্রতিষ্ঠা কৰিছিল বুলি বিবেচনা কৰা হয়। প্রসংগক্রমে উল্লেখযোগ্য যে 'নামঘৰ' শব্দটো সর্বপ্রথমে ব্যৱহাৰ কৰিছিল কুৰুৱাবাহী সত্রৰ ভাগৱত পাঠক ৰামানন্দ দ্বিজে ৰচনা কৰা *বংশীগোপালদেৱ চৰিতত*। পৰৱর্তী সময়ত এই শব্দটো সণ্ঢালনিভাৱে প্রচলিত হ'বলৈ ধৰে।

এই আলোচনাৰ পৰা আমি এটা স্থিৰ সিদ্ধান্তলৈ আহিব পাৰোঁ যে সত্র প্রতিষ্ঠা হোৱাৰ আগতেই নামঘৰৰ প্রতিষ্ঠা হৈছিল আৰু এই নামঘৰক কেন্দ্র কৰিয়েই সত্রানুষ্ঠানৰ জন্ম। শংকৰদেৱৰ তিৰোভাৱৰ পাছত সৃষ্টি হোৱা সত্রানুষ্ঠানবোৰৰ পৰাই অসমৰ গাঁওসমূহতো নামঘৰ স্থাপন হয় আৰু ই শংকৰদেৱে প্রৱর্তন কৰা নৱ-বৈষ্ণৱ ধর্মৰ "অপৰিহায্য গ্রাম্যকেন্দ্র" হিচাপে পৰিচিত হয়। এই ক্ষেত্রত অমলেন্দু গুহই *বৈষ্ণৱবাদৰ পৰা মায়ামৰীয়া বিদ্রোহলৈ* গ্রন্থত উল্লেখ কৰা এষাৰ মন্তব্য স্মৰণযোগ্য — "ঐক্যকাৰী সত্রীয়া সংস্কৃতিৰ বৰজাপিৰ তলত, জনজাতীয় ডেকাচাঙৰ আৰ্হি লৈ গাঁৱে গাঁৱে, খেলে খেলে অলেখ নামঘৰৰ উদ্ভৱ হৈছিল।" প্রথম অৱস্থাত সত্রসমূহেই গ্রাম্য নামঘৰসমূহৰো নেতৃত্ব বহন কৰিছিল যদিও পৰৱর্তী সময়ত বিভিন্ন কাৰণত সত্রসমূহে এই ভূমিকা গ্রহণ নকৰা হ'ল বা হেৰুৱালে। ফলস্বৰূপে গ্রাম্য নামঘৰসমূহ মূল সত্রৰ আনুগত্য মানি চলিও স্বতন্ত্রীয়া অনুষ্ঠান হিচাপে চিহ্নিত হ'ল।

সত্র এখনৰো মূল ধর্ম আৰু কৃষ্টি চর্চাৰ কেন্দ্র হ'ল নামঘৰ। ইতিমধ্যে আগৰ অধ্যায়টোত আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে নামঘৰক কেন্দ্র কৰিয়েই সত্রৰ ভকত-বৈষ্ণৱসকল থাকিবৰ বাবে চাৰিও দিশত চাৰিটা হাটী নির্মাণ কৰা হয়। সাধাৰণতে সত্রৰ নামঘৰসমূহ বৃহৎ আকাৰৰ, সুসজ্জিত— মণিকূট, নামঘৰ, টুপ, বাটচ'ৰা, ছোঁঘৰ, তোৰণ সম্বলিত এটি সম্পূর্ণ নামঘৰ। মণিকূটত বিগ্রহ বা আসন; নামঘৰত আসন, দবা-খোল আদি বাদ্যযন্ত্র, ধর্মগ্রন্থ; মূল নামঘৰৰ পশ্চিম পিনে নামঘৰটোৰ মূধচটো ভাঙি অর্ধচন্দ্রাকৃতি কৰি সজা গৃহ-অংশটোৱেই টুপ। এই টুপ অংশতেই নামঘৰত প্রৱেশ কৰা মূল দুৱাৰখন থাকে আৰু দুৱাৰত পদুম ফুল, লতা বা নামসিংহ কাটি দিয়া হয়। প্রসংগত উল্লেখযোগ্য যে নামসিংহ কটি দিলে সেয়া 'সিংহদুৱাৰ' বুলি কোৱা হয় আৰু আন ফুল, লতা কাটিলে সেয়া 'ফুল-তেতেলা-কটা' দুৱাৰ বুলি কোৱা হয়। ছোঁঘৰত ভাওনাৰ সা-সামগ্রী ৰখা হয়। বাটচ'ৰা আৰু তোৰণ মূল নামঘৰৰ লগত সংলগ্ন নহয়। সাধাৰণতে মণিকূট আৰু টুপ অংশক বাদ দি নামঘৰক তিনিটা ভাগত বিভাজন কৰা হয়— আসন থকা অংশক অর্চন স্থান, পুথি-ঠগা আদি ৰাখি ধর্মগ্রন্থ পাঠ কৰা অংশক বন্দন স্থান আৰু যি অংশত ৰৈ ভক্তই আশিস লয় সেয়া পদসেৱন স্থান। সাধাৰণতে সত্রৰ নামঘৰ পূবা-পশ্চিমাকৈ সজা হয় যদিও মায়ামৰীয়া সত্রৰ নামঘৰ উত্তৰ-দক্ষিণাকৈ সজা হয়। ইয়াৰ পৰাই ধাৰণা কৰিব পাৰি যে সত্রৰ সংহতিভেদে নামঘৰৰ স্থাপত্যৰ কিছু পার্থক্য ৰক্ষিত হৈছে।

অসমৰ গাঁওসমূহত থকা নামঘৰসমূহ সাধাৰণতে তেওঁলোক কোনখন সত্রৰ শিচ তাৰ আধাৰতেই নির্মাণ কৰা হয়। অসমৰ গ্রাম্য নামঘৰসমূহ সাধাৰণতে মণিকূট, নামঘৰ আৰু বাটচ'ৰাৰ

সমষ্টি। গ্রাম্য নামঘৰসমূহত সাধাৰণতে তোৰণ থকা দেখা নাযায় যদিও দুই এঠাইত আছে। মণিকূট আৰু বাটচ'ৰাক বাদ দি সাধাৰণতে পাঁচ বা সাত কোঠালিযুক্ত নামঘৰ সজা হয়। এই নামঘৰসমূহত পৰিস্কাৰ-পৰিচন্ন পোছাক পিন্ধা যিকোনো লোকেই প্ৰৱেশ কৰিব পাৰে, নামঘৰত কোনোধৰণৰ জাতিভিত্তিক বা অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণীবিভাজন মানি চলা নহয়, ই এক বিশাল সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ হিচাপে কাম কৰে। সেয়ে কেশৱানন্দ দেৱগোস্বামীয়ে নামঘৰৰ উদ্দেশ্য ছটা বুলি ঠাৱৰ কৰিছে। যথা — উপসনা থলী, গ্রাম্য আদালত, গ্রাম্য সংসদ, সংগ্রহালয়, সাংস্কৃতিক কেন্দ্ৰ আৰু প্রেক্ষাগৃহ। এক কথাত ক'ব পাৰি নামঘৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ সাংস্কৃতিক মঞ্চস্বৰূপ। প্রসংগক্রমে উল্লেখ কৰি যাওঁ যে সত্রৰ নামঘৰসমূহত চৈধ্য প্রসংগ কৰা হয়; কিন্তু গ্রাম্য নামঘৰসমূহত সময়-সুবিধা বুজি দুই বা তিনি প্রসংগহে কৰা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ নামঘৰৰ সিংহদুৱাৰ মানে কি?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ গ্রাম্য নামঘৰসমূহত সাধাৰণতে কেই প্রসংগ কৰা হয়?

.....

৫.৩.১ নির্মাণ শৈলী বা গঠন শৈলী

শংকৰদেৱে হৰিগৃহ প্রতিষ্ঠা কৰোঁতে তাৰ গঠনশৈলী বা স্থাপত্য কেনে আছিল সেই বিষয়ে কোনো ধৰণৰ তথ্য পোৱা নাযায়। এতিয়া অসমৰ সত্র বা গাঁও অঞ্চলত থকা নামঘৰসমূহৰ প্রায় সকলোবোৰেই কুৰি শতিকাতহে নির্মাণ কৰা। অৱশ্যে মায়ামৰা বা মায়ামৰীয়া নামঘৰসমূহ আটোমটোকাৰীকৈ আৰু বিতোপনভাৱে নির্মাণ কৰাৰ তথ্য বিভিন্ন পুথিত সংৰক্ষিত হৈছে। ১৬২৯ খ্রীঃত মায়ামৰীয়াসকলৰ আদিগুৰু অনিৰুদ্ধদেৱৰ পুত্র কৃষ্ণদেৱে স্থাপন কৰা খুটিয়াপোতা সত্রৰ "নামঘৰৰ খুঁটা, চ'তি আৰু বেৰত চিত্র-বিচিত্র ফুল-লতা, পখিলা, দেৱ-দেৱীৰ প্রতিমূর্তি আদি খোদিত কৰি অংকন কৰিছিল... ...মানুহে সেই নামঘৰক ফুলাম নামঘৰ বুলিছিল।" —বুলি উল্লেখ আছে। কিন্তু সেইবোৰৰো নির্মাণ শৈলীৰ বিষয়ে সবিশেষ তথ্য পোৱা নাযায়। সাধাৰণতে অসমত সহজলভ্য বাঁহ, বেত, খেৰ, কাঠ আদিৰে নামঘৰসমূহ নির্মাণ কৰা হৈছিল বাবে প্রাচীন নামঘৰৰ কোনো নিদর্শন পাবলৈ নাই। জ্যোতিপ্রসাদ আগৰৱালাই উল্লেখ কৰি গৈছে যে— "অসমীয়া নামধর্ম যেনেকৈ সহজ-সৰল দর্শনৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত, অসমীয়া নামঘৰৰ স্থাপত্যও তেনেকুৱাই।" এই ক্ষেত্রত তেওঁ আকৌ মন্তব্য আগবঢ়াইছে যে "ৰৰদোৱাৰ যিটো নামঘৰ আছে সি আড়ম্বৰৰ্জিত আৰু তেনেই সহজ-সৰল, কেৱল মণিকূটৰ ওপৰত দ'ল আৰু নামঘৰটো। দ'লটো বাদ দিলে তাৰ বৈখিক ৰূপ বার্লিনত

সজা মেক্স ৰেইনার্টৰ জনতাৰ থিয়েটাৰ (Valkishe Theatre) ঘৰৰ লগত মিলাব পাৰি।''

সাধাৰণতে গ্রাম্য নামঘৰসমূহ মণিকূট, মূল কীর্তন ঘৰ বা নামঘৰ আৰু বাটচ'ৰাৰ সমষ্টি। অৱশ্যে আর্থিকভাৱে পিছ পৰা কোনো কোনো অঞ্চলত কেৱল মূল কীর্তন গৃহটোকে দেখা যায়। ইতিমধ্যে আমি উল্লেখ কৰি আহিছোঁ যে এই কেইটাৰ উপৰি নামঘৰত তোৰণ, ছোঁঘৰ আৰু টুপ থাকে। দুফালে দুটা খুঁটাৰ ওপৰত চৈৰ আকৃতিৰে নির্মাণ কৰা তোৰণে নামঘৰৰ প্ৰৱেশ পথ সূচিত কৰে। তোৰণ পূর্বতে অসমৰ হাবিত পোৱা কাঠেৰে সজা হৈছিল যদিও বর্তমান কংক্রিতেৰে সজা হয়। কোনো কোনো নামঘৰৰ তোৰণৰ ভাস্কর্য অতি মনো�ৰম। তোৰণৰ পিছতে থাকে বাটচ'ৰা। সত্র বা নামঘৰৰ প্ৰৱেশ পথ সুনির্দিষ্ট আৰু সুনির্মিত প্ৰৱেশ পথ নির্ধাৰণ কৰি দুচলীয়াকৈ এটি সৰু খোলা ঘৰ সজা হয়— তাকে বাটচ'ৰা বোলা হয়। এই বাটচ'ৰাক বুজাবলৈ 'কৰাপাট' বা 'বাটঘৰা' শব্দাংশও ব্যৱহাৰ কৰা হয়। গ্রাম্য নামঘৰসমূহত ভালদৰে বাটচ'ৰা সাজিব নোৱাৰিলে সৰুকৈ এখন চালি নির্মাণ কৰি দিয়া হয় আৰু ইয়াক ঢেঁকেৰী-চালি বোলে। এই বাটচ'ৰা কেতিয়া আৰু কেনেকৈ নামঘৰৰ স্থাপত্যটোত প্ৰৱেশ কৰিলে সেই বিষয়েও প্রকৃত তথ্য পাবলৈ নাই। টুপ সম্পর্কে ইতিমধ্যে পূর্বৰ শাখাটোত আলোচনা কৰি অহা হ'ল বাবে পুনৰাবৃত্তি কৰা নহ'ল। কেৱল এটা কথা সংযোজন কৰি যোৱা হ'ল যে টুপ নামঘৰৰ বহিৰংগ অংগ আৰু এটা সময়ত টুপ অংশতেই গ্রাম্য বিচাৰসভা, গ্রাম্য সংসদ অনুষ্ঠিত কৰা হৈছিল। টুপ অংশত গাঁওৰ মূল বিষয়ববীয়াসকলে আসন গ্রহণ কৰে আৰু ৰাইজে নামঘৰৰ চোতালত অৱস্থান কৰি এই সভাসমূহ চলাইছিল। টুপৰ গাতে লগাই দক্ষিণ-পশ্চিম চুকতে ছোঁঘৰটো সজা হয়। ভাওনা কৰোঁতে প্রয়োজন হোৱা মুখাকে ধৰি বিভিন্ন ছোঁ সামগ্রী, পোছাক-পৰিচ্ছদ, আ-অলংকাৰ ইয়াত ৰখা হয়। ভাৱৰীয়াই ইয়াৰ পৰাই ভাওনাস্থলীত প্ৰৱেশ কৰে।

নামঘৰ স্থাপত্যৰ মূল অংশ দুটা হ'ল মণিকূট আৰু কীর্তন ঘৰ বা নামঘৰ। কপিলা বাৎসায়নৰ মতে "নামঘৰটো হ'ল বাঁহ আৰু ইকৰাৰ আঁতৰাব পৰা বেৰৰে সৈতে এটা আয়তাকাৰ গৃহ।" নামঘৰ পূবা-পশ্চিমাকৈ সজা হয় যদিও মায়ামৰা সত্রৰ শিচসকলে উত্তৰ-দক্ষিণাকৈ নির্মাণ কৰে। মণিকূট আৰু টুপ অংশ বাদ দি নামঘৰৰ দৈর্ঘ্য আৰু প্রস্থৰ অনুপাত সাধাৰণতে ৩ ঃ ২। এটা শাৰীত সাতটাকৈ খুঁটা দি চৈধ্যটা খুঁটাৰে সাত কোঠালিৰ নামঘৰ সজা হয় যদিও তিনি বা পাঁচ কোঠালিৰ নামঘৰো আছে। চৈধ্যটা খুঁটা (মূল খুঁটা) চৈধ্যজন পাৰিষদৰ প্রতীক বুলি বিবেচনা কৰা হয়। এই খুঁটা কেইটা চ'তিৰে দুচলীয়াকৈ সংযোগ কৰা হয়। তাৰ পাছত দুয়োফালে মূল খুঁটাতকৈ চাপৰ দুলানি খুঁটা পুতি (চালি খুঁটা) মূল চালতকৈ চাপৰ কৰি সংযোজন কৰি বর্ধিত কৰি দিয়া হয়। মূল খুঁটাৰ আধাৰত বিভাজন কৰি একেবাৰে সন্মুখৰ ভাগৰ কোঠাটোক 'শিৰ' বোলা হয় আৰু ইয়াতে আসন স্থাপন কৰা হয়। শেষৰ কোঠালিৰ উত্তৰ বা দক্ষিণ পিনে তিনিটা

খুঁটাৰে চাং এখন পাতি তাতে ডবা থয়। নামঘৰৰ চ'তিসমূহ বিবিধ ফুল-লতা আদিৰে অলংকৃত কৰা হয়। মন কৰিবলগীয়া যে উত্তৰ ফালৰ দ্বিতীয়টো খুঁটাক 'লাইখুঁটা' বুলি কোৱা হয়। সত্ৰৰ নামঘৰত তাত অধিকাৰ বা গোসাঁইসকল বহে আৰু গ্ৰাম্য নামঘৰত বুঢ়া ভকতগৰাকীয়েহে তাত বহাৰ অধিকাৰ লাভ কৰে। দক্ষিণফালে ব্ৰাহ্মণৰ স্থান আৰু উত্তৰফালে আইসকল বহে।

নামঘৰৰ প্ৰথম কোঠালিত নাইবা মণিকূটত অথবা দুয়ো ঠাইতে আসন প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। এই আসনক সিংহাসন, গুৰু আসন আৰু গৰুড়াসন বুলি অভিহিত কৰা হৈছিল যদিও সম্প্ৰতি সকলোৱে সিংহাসন বুলিয়েই কয়। এই আসন কাঠেৰে নিৰ্মাণ কৰা হয় আৰু ই তিনি, পাঁচ বা সাত খলপীয়া। আসনৰ প্ৰতিটো খলপাত ক্ৰমে কাছ, হাতী, নামসিংহ বা গৰুড়পক্ষীৰ মূৰ্তি সজ্জিত কৰি দিয়া হয়। এই মূৰ্ত্তিসমূহ এটাৰ পিঠিত এটা উঠি থাকে, পৃথকে পৃথকে নহয়। আসনৰ প্ৰতিটো খলপাত উল্লিখিত মূৰ্তিসমূহ সজ্জিত কৰি লেখনিপট (ভূমিৰ সমভাগে সংযোজিত কাঠৰ চলা) তথা পাৰণিপট (আনুভূমিকভাৱে সংযোজিত কাঠৰ চলা)যোগ কৰি কৰি ওপৰৰ ফালে ক্ৰমহ্ৰাসমান জোখেৰে এই আসন নিৰ্মাণ কৰা হয়। লেখনিপট তথা পাৰণিপটসমূহত দশাৱতাৰ, চতুৰ্বিংশতি অৱতাৰ অথবা ফুল-লতাৰ ছবিখনি হেঙুল-হাইতালেৰে বোলোৱা হয়। একেবাৰে শীৰ্ষত থাকে 'আমহি ঘৰ'। দৌলাকাৰ এই আমহি ঘৰ বিষ্ণুৰ বৈকুণ্ঠাৱাসৰ প্ৰতীক আৰু ইয়াতে বৈষ্ণৱ চাৰিপুথিৰ যি কোনো এখন অথবা *গুণমালা*খন থোৱা হয়। ইয়াৰ দুৱাৰত দ্বাৰৰক্ষক জয়-বিজয়ৰ ছবি আঁকা হয়। আমহি ঘৰত থোৱা পুথিখন কাপোৰেৰে ঢাকি থোৱা হয়। কেউকাষৰ খলপাৰ সন্মুখভাগত ***গোঁসাই কাপোৰ*** আৰু তাৰ ওপৰত সোণ-ৰূপৰ ফুল থাকে। একেবাৰে ওপৰত পিতল বা কাঁহৰ কলচী লগোৱা থাকে। ইয়াৰ ওপৰত চন্দ্ৰতাপ আচ্ছাদন কৰি দিয়া হয়। চন্দ্ৰতাপৰ চাৰি চুকে চাৰিটা আৰু মাজতে এটা চোঁৱৰ আঁৰি দিয়া হয়। আসনসমূহ অসমত সহজলভ্য বেল, গমাৰি আৰু কঁঠাল কাঠেৰে নিৰ্মাণ কৰা হয়। এই আসনৰ ভাস্কৰ্য কেতিয়াৰ পৰা এনে হ'ল সেই বিষয়েও কোনো তথ্য পোৱা নাযায়। শংকৰদেৱৰ বিষয়ে লিখা চৰিতসমূহত তেওঁ আসন প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কথা উল্লেখ নাই। মাধৱদেৱৰ দিনত বৰপেটা সত্ৰত আসন নিৰ্মাণ হোৱাৰ কথা চৰিতপুথিত উল্লেখ আছে যদিও তাৰ ভাস্কৰ্য কেনে আছিল সেই বিষয়ে কোনো লিপিবদ্ধ তথ্য নাই। ইতিহাসকাৰৰ মতে "গুৰু আসন/সিংহাসনো পৰিৱৰ্তিত হৈছে; অজস্ৰজনৰ ৰুচি-অভিৰুচিৰ প্ৰভাৱেৰে ই বৰ্তমানৰ ৰূপ লৈছে। আদি ৰূপকল্পকজনৰ ভৱিষ্যদৰ্শিতাক স্বীকৃতি দিও এই সাৰ্বজনীনতাক আমি শ্ৰদ্ধা কৰিব লাগিব।"

আসনৰ দক্ষিণফালে পুথি আৰু ঠগি বা ঠগা থাকে। উত্তৰফালে থাকে গছা। গছাৰ আকৃতি বিভিন্ন ধৰণৰ আৰু ইয়াতে চাকি জ্বলোৱা হয়। নামঘৰত থকা ঠগাসমূহো বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ, ইয়াতো অসমীয়া লোকশিল্পীয়ে বিভিন্ন চানেকী কাটি দিয়া দেখা যায়। মণিকূট নথকা নামঘৰসমূহত নামঘৰৰ প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীসমূহ এই শিৰ অংশতেই ৰখা

গোঁসাই কাপোৰ ঃ অসমীয়া শিপীনিয়ে অতি ভক্তিসহকাৰে নামঘৰত প্ৰদান কৰিবলৈ বোৱা কাপোৰ। ইয়াত নান ধৰণৰ ফুল, অৱতাৰী ৰূপ বা ঘোষা চানেকী হিচাপে থাকে।

যায়। মণিকূট থকা নামঘৰত সেয়া মণিকূটতত ৰখা হয়।

জানি থোৱা ভাল

সাধাৰণতে পুৰুষ আৰু নিকা সংহতিৰ নামঘৰত গুৰু আসন, ব্ৰহ্ম সংহতিৰ নামঘৰত সিংহাসন আৰু কাল সংহতিৰ নামঘৰত গড়ৰাসন প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়।

নামঘৰ বা কীৰ্তন ঘৰটোৰ সন্মুখভাগত পথালিকৈ মণিকূট সজা হয়। বহু গ্ৰাম্য নামঘৰৰ মণিকূট নাথাকে। মণিকূট থকা নামঘৰসমূহত আসনভাগ মণিকূটত স্থাপন কৰা হয় অথবা নামঘৰ আৰু মণিকূট দুয়ো ঠাইতে প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। সাধাৰণতে মণিকূটত তিৰোতাৰ প্ৰৱেশ নিষিদ্ধ। এই মণিকূট নামঘৰৰ মূল স্থাপত্যৰ লগত কেনেদৰে সংলগ্ন হ'ল বা কোনে কৰিলে সেয়াও আলোছায়াময় অন্ধকাৰৰ নিমৰ্জিত হৈ আছে। অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত থকা সত্ৰৰ নামঘৰ আৰু গ্ৰাম্য নামঘৰসমূহ নিৰীক্ষণ কৰি আলোচকসকলে মণিকূট ক্ৰমে — ভাঁজলগা চালৰ, চাৰিচলীয়া আৰু গম্বুজচলীয়া বুলি বিভাজন কৰিছে। মন কৰিবলগীয়া যে ভূষণ দ্বিজৰ চৰিতত 'মণিকূট' শব্দটোৰ প্ৰয়োগ আছে যদিও তাৰ স্থাপত্য কেনে আছিল সেয়া উল্লেখ নাই। এইখিনিতে এটা কথা স্মৰণযোগ্য যে ব্ৰিটিছসকলে অসমৰ শাসনভাৰ গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত অসম আৰ্হিৰ ঘৰবোৰত গম্বুজ একোটা সংযোজন ঘটাইছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত বিভিন্ন ঠাইত এই আৰ্হিটো গ্ৰহণ কৰা হয়। গম্বুজ আকৃতিৰ মণিকূটৰ সৃষ্টি ইয়াৰ পৰাই হৈছিল নেকি সেই বিষয়েও সন্দেহ আছে বুলি কোনো কোনো গৱেষকে মন্তব্য কৰিছে।

সাধাৰণতে দেখা যায় যে ব্ৰহ্ম সংহতিৰ সত্ৰসমূহৰ একোজনা আৰাধ্য বিগ্ৰহ থাকে আৰু তেখেতক স্থাপন কৰা হয় মণিকূটত। এয়া যেন কোনো হিন্দু মন্দিৰৰ গৰ্ভভাগ। ইয়াত সত্ৰৰ অধিকাৰ তথা অন্যান্যসকলে ত্ৰিসন্ধ্যা পূজা-অৰ্চনা কৰে। এই ঠালৰ অন্তৰ্গত বা সত্ৰৰ অনুগামী গ্ৰাম্য নামঘৰসমূহবো মণিকূটত বিগ্ৰহ ৰখা হয় আৰু দ্বিসন্ধ্যা পূজা কৰা হয়। নামঘৰত তেওঁলোকে নাম-কীৰ্তন আৰু কৃষ্টি চৰ্চা কৰে। সেই বাবেই পুলিন কলিতাই তেওঁৰ *নামঘৰ বুৰঞ্জী আৰু বিৱৰণ* শীৰ্ষক গৱেষণা গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে— "সম্ভৱতঃ ব্ৰহ্মসংহতিৰ সত্ৰ আৰু নামঘৰতে সৰ্বপ্ৰথম মণিকূট সংযোজিত হৈছিল।" বাকী সংহতিসমূহৰ মণিকূটে এক প্ৰকাৰৰ ভঁৰালৰ কাম কৰে আৰু সত্ৰ বা নামঘৰৰ মূল্যৱান সম্পদসমূহ ইয়াত ৰখা হয়। সাম্প্ৰতিক সময়ত পিচে প্ৰায়বোৰ নামঘৰৰে মণিকূটত গুৰু আসন বা সিংহাসন ৰাখিবলৈ লৈছে। কলিতাই পুনৰ মন্তব্য আগবঢ়াইছে — "মাধৱদেৱ আৰু দামোদৰদেৱৰ মতান্তৰ আৰু মনান্তৰৰ ফল যিহেতু আছিল ব্ৰহ্মসংহতি আৰু নিকা সংহতিৰ উৎপত্তিৰ কাৰণ; তেনেতে আমি ভাবি ল'ব পাৰোঁ নেকি যে মণিকূটৰ সংযোজন ব্ৰহ্মসংহতিৰেই খাটাংকৈ হয়। মণিকূটৰ সংযোজনে

নামঘৰক সৌন্দর্য দান কৰে। সেই সৌন্দর্যৰ আকর্ষণতেই নামঘৰলৈ মণিকূট আহিল নেকি? খেৰ-বাঁহেৰে সজা দিনত মণিকূট নিশ্চয় দুচলীয়াই আছিল। তাৰ পিছত খাছিসকলৰ সৈতে কোনো প্রকাৰ সংশ্রৱৰ ফলত অধিক সৌন্দর্যযুক্ত চাৰিচলীয়া মণিকূট সজাৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হ'ল নেকি?"

সামগ্রিকভাৱে সত্র আৰু গ্রাম্য নামঘৰৰ স্থাপত্য বা গঠন ৰীতি পূর্বতে এনে ধৰণৰেই আছিল যদিও সম্প্রতি যুগৰ আহ্বানমর্মে প্রায়বিলাক নামঘৰ কংক্রিতৰ হৈ পৰিছে। চ'তিত কাঠৰ ঠাইত এলুমিনিয়াম, চালত খেৰৰ ঠাইত টিংপাত লগোৱা হৈছে। টুপসমূহ নাইকীয়া হৈছে, দাৰু শিল্প অন্তর্ধান হৈছে আৰু কাষত বাঁহেৰে নির্মাণ কৰা খুলিব পৰা অংশটোও নাইকীয়া হৈ সম্পূর্ণৰূপে বন্ধ কংক্রিৰ ৰূপ লৈছে। দুৱাৰ মুখত থকা জয়-বিজয়ৰ প্রতিমূর্তিৰ ঠাই সিংহই (নামসিংহ?) দখল কৰিলে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৩ ঃ ঢেঁকেৰী-চালি কাক বোলে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ আমহি ঘৰ মানে কি? চমুকৈ লিখক। (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

৫.৩.২ নামঘৰৰ কার্যপ্রণালী আৰু নামঘৰৰ কর্মকতা/বিষয়ৱবীয়া

ইতিপূর্বে হোৱা আলোচনাৰ পৰা আপুনি নিশ্চয় ধাৰণা কৰিব পাৰিছে যে নামঘৰ প্রতিষ্ঠা কৰা হৈছিল মূলতঃ 'হৰিকথা চর্চিবলৈ' আৰু ইচ্ছুকজনক নামধর্মৰ মূল উপাস্য দেৱতা কৃষ্ণত শৰণ দিবলৈ। সত্রৰ নামঘৰসমূহ সত্রখনৰ অধিকাৰজনৰ চত্রছায়াতেই পৰিচালিত হয়। সত্রত উদ্‌যাপন কৰা উৎসৱ-অনুষ্ঠানসমূহ নামঘৰক কেন্দ্র কৰিয়েই অনুষ্ঠিত কৰা হয় আৰু সেই বিষয়ে পূর্বৱর্তী অধ্যায়টোত আলোচনা কৰা বাবে ইয়াত পুনৰুক্তি কৰা নহ'ল। আমি ইয়াত মূলতঃ অসমৰ গ্রাম্য নামঘৰৰ বিষয়েহে আলোচনা কৰিম। পূর্বৱর্তী এটি শাখাত ইতিমধ্যেই উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে অসমৰ গ্রাম্য নামঘৰৰ উদ্দেশ্য ছটা — উপসনা থলী, গ্রাম্য আদালত, গ্রাম্য সংসদ, সংগ্রহালয়, সাংস্কৃতিক কেন্দ্র আৰু প্রেক্ষাগৃহ। এই কথাও ইতিপূর্বে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে সত্রৰ নামঘৰসমূহত চৈধ্য প্রসংগ কৰা হয় আৰু গ্রাম্য নামঘৰত কেৱল দুই বা তিনি প্রসংগহে কৰা হয়। মন

কৰিবলগীয়া যে শংকৰদেৱে বৰদোৱাত থাকোঁতে 'চিহ্নযাত্রা' মঞ্চস্থ কৰাৰ পাছত দৌলউৎসৱ কৰিছিল আৰু তাৰ বাবে কেইবাটাও গীত লিখি সুৰ সংযোগ কৰি পৰিৱেশন কৰিছিল। সেই অনুসৰি গ্রাম্য নামঘৰসমূহতো কৃষ্ণকথা চর্চা কৰাৰ লগতে বিভিন্ন ধর্মীয় উৎসৱ-অনুষ্ঠান উদ্‌যাপন কৰা হয়। নামঘৰত নাম কীর্তন কৰাৰ উপৰি গাঁৱৰ বার্ষিক বৰসবাহ, ভাওনা, পালনাম আদি পতা হয়। তদুপৰি মহাপুৰুষসকলৰ তিথিত নাম-কীর্তন, ভাওনা অনুষ্ঠিত কৰা হয়। নামঘৰত নাম-কীর্তনৰ লগতে গুৰু দুজনাৰ ভক্তিমূলক গ্রন্থসমূহ পাঠ কৰা হয়। পাঠকে ঘোষা, পদসমূহ মাজে মাজে ব্যাখ্যা কৰি যায় আৰু ভকতসকলে সেই ধর্মীয় কথাবোৰ কাণপাতি শ্রৱণ কৰে। শংকৰদেৱৰ দিনৰে পৰাই এই প্রথা চলি আহিছে।

নামঘৰত হোৱা বিভিন্ন সামাজিক আৰু ধর্মীয় কার্যবোৰ পৰিচালনা কৰিবৰ বাবে প্রতিখন গাঁৱৰ নামঘৰতে কিছুমান বিষয়ৱবীয়া থাকে। সাধাৰণতে প্রতিটো গ্রাম্য নামঘৰৰ পৰিচালনা সমিতিসমূহ গঠন কৰা হয় চাৰিটা পদেৰে— নামঘৰীয়া, গায়ন, বায়ন আৰু সূত্রধাৰ। নামঘৰীয়াজনে নামঘৰৰ সকলো কর্ম সম্পাদন কৰে। নামঘৰ সাৰি-মচি পৰিষ্কাৰ কৰি ৰখাৰ লগতে চাকি-বস্তি জ্বলায়। গায়নে ভাওনা বা আন প্রসংগসমূহত গীত পৰিৱেশন কৰে আৰু বায়নে তাৰ সৈতে বাদ্য সংগত কৰে। সূত্রধাৰ নামঘৰৰ প্রধান সংগীতজ্ঞ আৰু নৃত্যকাৰ। এওঁ ভাওনাত সূত্রধাৰৰ ভাও দিয়াৰ উপৰি ভাৱৰীয়া আৰু নটুৱাক ভাও, নাচ আদি শিকাব লাগে।এইসকলৰ উপৰি সাতোলা, বাৰিক, দেউৰী, নাম লগোৱা, পাঠক আদি বিভিন্ন পদবী থাকে। সাতোলা মেধিৰ দৰে এগৰাকী বিষয়া যিজনে নামঘৰত অনুষ্ঠিত হ'বলগীয়া উৎসৱৰ বস্তু-বাহিনী সংগ্রহ কৰে। বাৰিক হ'ল পঁচা তোলা আদি কাম কৰিবলৈ গঞা ৰাইজে পাতি লোৱা বিষয়বাব। মাহ প্রসাদ যোগাৰ আৰু প্রসংগৰ অন্তত সমজুৱাৰ মাজত প্রসাদ বিতৰণ কৰা লোকজনক দেউৰী বোলা হয়। নাম-প্রসংগ চলোৱা ব্যক্তিজনক নাম লগোৱা বোলে আৰু পাঠকে নামৰ অন্তত ধর্ম পুথিসমূহ সুৰ লগাই পাঠ কৰাৰ লগতে ঘোষা, পদসমূহ প্রয়োজন সাপেক্ষে ব্যাখ্যা কৰি যায়। নামঘৰত হোৱা যিকোনো ৰাজহুৱা অনুষ্ঠান আদিত এওঁলোকে পদমর্যাদা অনুযায়ী আসন পায় আৰু প্রসাদৰ অতিৰিক্ত ভাগ পায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ ঃ নামঘৰত পাঠকৰ কাম কি?

.....

.....

৫.৩.৩ ধর্মীয় চর্চা তথা শিল্প-চর্চাৰ কেন্দ্র

ইতিমধ্যে কৰা আলোচনাতে এটি কথা স্পষ্ট হৈছে যে নামঘৰ গঞালোকৰ

ধর্মীয়-অনুষ্ঠান লগতে উৎসৱাদিৰ পালনৰ কেন্দ্রস্থল। ইয়াৰ লগতে অসমৰ পুৰণি স্থায়ী মঞ্চ তথা প্রেক্ষাগৃহ হিচাপে আমি নামঘৰকে অভিহিত কৰিব পাৰোঁ। নামঘৰ কেতিয়াৰে পৰা স্থায়ী মঞ্চ তথা প্রেক্ষাগৃহ হিচাপে চিহ্নিত হ'ল বা কোনে এই পৰিক্রমা আৰম্ভ কৰিলে সেই বিষয়ে অধিক গৱেষণাৰ প্রয়োজন এতিয়াও আছে। শংকৰদেৱে তেওঁৰ দিনতে হৰিগৃহ স্থাপন কৰাৰ লগতে যাত্রা-ভাওনাৰ শুভাৰম্ভ কৰাৰ কথা সকলোৱে জানে। অৱশ্যে, এই পৰিৱেশনসমূহ নামঘৰত যে কৰিছিল তাৰ কোনো প্রমাণসিদ্ধ তথ্য চৰিতসমূহত লিপিবদ্ধ ৰূপত নাই। কিন্তু সেই সময়ত যে হৰিগৃহৰ ভিতৰত এনে চর্চা কৰা হোৱা নাছিল সেই কথা উল্লেখ আছে। শংকৰদেৱৰ তিৰোভাৱৰ পাছত নাৰায়ণ দাস ঠাকুৰ আতাই দামোদৰদেৱৰ উদাহৰণ দি হৰিগৃহ সাজি বৰঘৰ, গায়ন, বায়ন, নটুৱা, যাত্রা-মহোৎসৱ, ভাওনা কৰিবলৈ মাধৱদেৱক অনুৰোধ কৰাত তেওঁক গুৰুজনাই এই কামৰ বাবে নামঘৰ বা হৰিগৃহ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বাৰণ কৰি গৈছে বুলি কয়। কিন্তু নাৰায়ণ দাসে মাধৱদেৱক ধর্ম প্রচাৰৰ বাবে অধিষ্ঠিত কৰি গৈছে বাবে সেয়া প্রসাৰৰ ব্যৱস্থা কৰাহে যুগুত বুলি কোৱাত মাধৱদেৱে তেওঁৰ কথা মানি 'ৰঙ্গাৱন গৃহ' প্রতিষ্ঠা কৰি *ভাগৱত* থাপন কৰি দিনত 'ভোজন বেহাৰ' আৰু ৰাতি 'দধি-মথন' নাট মঞ্চস্থ কৰাৰ কথা চৰিতপুথিত উল্লেখ আছে। এই পৰিৱেশনত বালকসকলকে নটুৱা ভাও লোৱাৰ লগতে পুৰুষসকলেই যে স্ত্রীবেশ ধৰি দধীমথনকাৰীৰ ভাও গ্রহণ কৰিছিল, সেই কথাও বিস্তৃতভাৱে চৰিতপুথিত উল্লেখ কৰিছে। এইদৰে স্থাপন কৰা হৰিচর্চা তথা কৃষ্টিচর্চা কৰা গৃহটোৱে ৰাইজৰ মাজত সমাদৰ লাভ কৰিলে আৰু সেই চর্চা গ্রাম্য নামঘৰসমূহলৈ সম্প্রসাৰিত হ'ল বুলি ভাবিব পাৰি।

নামঘৰসমূহক কেনেদৰে মঞ্চ তথা প্রেক্ষাগৃহ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয় সেই বিষয়ে কিছু কথা আলোচনা কৰাৰ প্রয়োজনীয়তা আছে। সাধাৰণতে ভাওনা পৰিৱেশনৰ বাবে মঞ্চ হিচাপে নামঘৰৰ মজিয়াখনকে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। নামঘৰত আসনভাগ থাকিলে সেই খোটালিটো এৰি আৰু নাথাকিলে সেই খোটালিটোও অন্তর্ভুক্ত কৰি মঞ্চৰ সন্মুখৰ সীমা নির্ধাৰণ কৰি লোৱা হয়। নামঘৰৰ পশ্চিম দিশত অগ্নিগড় স্থাপন কৰি সীমা নির্ধাৰণ কৰা হয়। এই অগ্নিগড়ৰ মাজেদিয়েই গায়ন-বায়ন-সূত্রধাৰৰ লগতে সকলো অভিনেতাই প্রৱেশ কৰে। গায়ন-বায়ন আৰু সূত্রধাৰ অগ্নিগড়ৰ কাষত বহে আৰু থাপনাৰ ফালে মুখ কৰি থাকে। নামঘৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণ দিশত অভিনেতাসকলৰ বহাৰ স্থান নির্ধাৰণ কৰি দি সেই দিশ দুটাত মঞ্চখনৰ সীমা নির্ধাৰণ কৰা হয়। প্রায়ে অভিনয় ক্ষেত্রৰ ওপৰত বগা কাপোৰৰ জলম লগোৱা আৰু ৰঙা নক্সা থকা চন্দ্রতাপ আঁৰি দিয়া হয়। আজিকালি অৱশ্যে বাঁহেৰে নির্মাণ কৰা এটি স্থাপত্য তৈয়াৰ কৰি তাত বিভিন্ন ধৰণৰ ৰং-বিৰঙৰ কাগজ কাটি কৰা ফুল আদি লগাই দি ভাওনাৰ অভিনয়স্থল নির্ধাৰণ কৰি লোৱা দেখা যায়। ছোঁঘৰত ভাওনাখনৰ প্রয়োজনীয় সা-সামগ্রীখিনি থোৱা হয়। সত্রাধিকাৰ বা গাঁৱৰ গণ্য-মান্য ব্যক্তিসকল থাপনা বা মণিকূটৰ কাষত বহে। বাকী দর্শকসকল নামঘৰৰ উত্তৰ-

দক্ষিণফালে থকা চালি দুখনৰ তলত বহে। প্ৰয়োজনসাপেক্ষে কাষত থকা বাঁহৰ বেৰকেউখনেই খুলি দি অস্থায়ী চালি সাজি দৰ্শক বহাৰ স্থান সম্প্ৰসাৰণ কৰি লোৱা হয়। অৱশ্যে আজিকালি স্থায়ী বেৰ নিৰ্মাণ কৰাত প্ৰেক্ষাগৃহৰ সম্প্ৰসাৰণ কৰিব নোৱৰা অৱস্থা এটাৰ সৃষ্টি হৈছে। এই আলোচনাখিনিয়ে আপোনাক নিশ্চয় নামঘৰকে যে ভাওনাৰ মঞ্চ তথা প্ৰেক্ষাগৃহ হিচাপে কেনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰা হয় সেই বিষয়ে সম্যকভাৱে ধাৰণা প্ৰদান কৰিলে।

উপৰ্যুক্ত আলোচনাৰ পৰা আৰু এটা কথা স্পষ্টভাৱে আমাৰ চকুত ধৰা দিলে যে, গ্ৰাম্য নামঘৰসমূহক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই অসমৰ কলা-চৰ্চাৰ পৰম্পৰা এটা গঢ় লৈ উঠিল। নামঘৰসমূহ হৈ পৰিল অসমীয়া শিল্প-চৰ্চাৰ এক বিশিষ্ট কেন্দ্ৰ। ইয়াতেই ভাওনাৰ বাবে গাঁৱৰ লোকসকলক নৃত্য-গীত-বাদ্যৰ শিক্ষা দিয়া হয়। বিশেষকৈ গাঁৱৰ ডেকাসকলে বয়সিয়াল শিল্পীসকলৰ পৰা গায়ন-বায়ন গোৱা, সূত্ৰধাৰ গোৱা, বিভিন্ন ৰাগ-তাল-মান ৰক্ষা কৰি বৰগীত গোৱা, অংকীয়া গীত গোৱা, বিভিন্ন টোটয়, চপয়, পয়াৰ, ঘোষা, কীৰ্তন, ঝুমুৰি আদি গোৱা, কৃষ্ণ আৰু অন্যান্য ভাৱৰীয়াৰ ভাও দিয়া, বিভিন্ন ধৰণৰ নৃত্যাদি কৰা শিক্ষা আজৰি সময়ত পাই আহিছে। এসময়ত গাঁৱৰ নামঘৰক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই গা-কৰি উঠিছিল উচ্চ মানবিশিষ্ট ঘৰুৱা শিল্প আৰু খনিকৰী শিল্প-চৰ্চা। ফলস্বৰূপে গাঁৱৰ খনিকৰসকলে গাঁৱৰ নামঘৰৰ প্ৰয়োজনীয় তিনি খলপীয়া, পাঁচ খলপীয়া, সাত খলপীয়া সিংহাসন, গৰুড়াসন, কৰণি, ৰাঙলি শৰাই, ঠগা আদি সাজি উলিয়াইছিল। সুন্দৰ লতা, ফুল, মূৰ্তি আদি কাটি উলিয়াইছিল। লিখনীত হেঙুল-হাইতাল প্ৰয়োগ কৰিছিল। অসমৰ কঁহাৰসকলে পিতলৰ ডাঙৰ শৰাই, ডাঙৰ বঁটা, বান আদি নিৰ্মাণ কৰি দিছিল। নামঘৰলৈ দিয়া ঠগা ভদ্ৰাসন, চাকি থোৱা গছা, উড়াল, উড়াল মাৰি, খুন্দনা আদিত শিল্পীসকলে লতাফুল, বিভিন্ন চিত্ৰাদি কাটি কাৰুকাৰ্য কৰি তুলিছিল। নামঘৰৰ মণিকূট, বেৰ-দুৱাৰ, চ'তি আদিত বিষ্ণুৰ দশাৱতাৰ, বাইশ অৱতাৰ, চৌব্বিশ অৱতাৰ লগতে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ লগত জড়িত বিভিন্ন পু�ৰাণ কাহিনীৰ চিত্ৰ অংকন কৰি তাত হেঙুল হাইতাল বোলাই দিছিল। গাঁৱৰ শিপিনীসকলে গুৰুদুজনাৰ ঘোষাৰ পদ ধুনীয়াকৈ কাপোৰত লিখি দিছিল। সেইদৰে ভাওনাত প্ৰয়োজন হোৱা ধনু, কাঁড়, তৰোৱাল, গদা, মুকুট, কিৰীটি, চুলি, বিভিন্ন দেৱ-দেৱতা, ৰাক্ষস, কিন্নৰ, নাগ, বিভিন্ন জন্তু, যেনে— ঘোঁৰা, বাঘ, গৰু, বান্দৰ আদিৰ মুখা সঁজাৰ চৰ্চা নামঘৰৰ যোগেদি চলি আহিছে। এইবোৰৰ উপৰি বাঁহ-কাঠৰ ফণি, কাকৈ, বেটৰ বটা, শৰাই, বাঁহ-বেতৰ বিচনী, ফুলাম জাপি, পাচি, খৰাহী, চালনী, কুলা, ডলা, উঘা, চেৰেকী আদি নিত্য প্ৰয়োজনীয় সামগ্ৰীৰ নিৰ্মাণ আজৰি সময়ত পুৰাণ, ভাগৱতাদি পাঠৰ শ্ৰৱণৰ মাজতে চৰ্চা হৈ আহিছে। এক কথাত ক'ব পাৰি নামঘৰ ধৰ্ম-চৰ্চাৰ লগতে শিল্প-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ হিচাপেও পৰিগণিত হ'ল। আৰু সেইবাবেই নামঘৰত আমাৰ ঐতিহ্যৰ সংগ্ৰহালয় হিচাপে অভিহিত কৰা হয় । সেইবাবেই হয়তো বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই নামঘৰক 'জাতীয় নাটশালা' বুলি আখ্যায়িত কৰিছিল।

বৰ্তমান সময়ত ঘটা অৰ্থনৈতিক পৰিৱৰ্তন, শিক্ষাৰ বিস্তাৰ আদি বিভিন্ন কাৰকেও কিন্তু নামঘৰক কেন্দ্ৰ কৰি আৱৰ্তিত ধৰ্মীয় বা আধ্যাত্মিক ভূমিকাৰ বিশেষ পৰিৱৰ্তন আনিব পৰা নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। অৱশ্যে, নামঘৰসমূহক কেন্দ্ৰ কৰি আৱৰ্তিত বিভিন্ন শিল্পকলা চৰ্চাতহে বাধাৰ প্ৰাচীৰ গঢ়ি তুলিলে। আনকি এনে চৰ্চা নাইকিয়াই হৈ গৈছে যেন বোধ হয় যদিও ভাওনা, বৰসবাহ আদি অনুষ্ঠিত কৰাৰ প্ৰসংগত কিছু পৰিমাণে চৰ্চা কৰা পৰিলক্ষিত হয়। কিন্তু এই চৰ্চাত সময়ৰ চাপ স্পষ্ট।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ মাধৱদেৱে 'ৰঙ্গাৱন গৃহ' প্ৰতিষ্ঠা কৰি কি কি নাট মঞ্চস্থ কৰিছিল বুলি চৰিত পুথিত উল্লেখ আছে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ নামঘৰৰ যোগেদি গওঁৱা লোকসকলে কি কি নৃত্য-গীত বাদ্যৰ শিক্ষা লাভ কৰি আহিছে?

.....

.....

৫.৩.৪ নামঘৰৰ সামাজিক কৰ্তৃত্ব

অতীজৰে পৰা নামঘৰে ধৰ্ম তথা শিল্প-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ হিচাপে চিহ্নিত হোৱাৰ উপৰি এক গুৰুত্বপূৰ্ণ সামাজিক ভূমিকাও পালন কৰি আহিছে। নামঘৰৰ সামাজিক কৰ্তৃত্ব বহু গভীৰভাৱে অসমীয়া সমাজখনৰ লগত প্ৰোথিত হৈ আছে। গাঁও পাতি বাস কৰা অসমীয়া সমাজখনক একগোট কৰি ৰখাৰ ক্ষেত্ৰত নামঘৰৰ গুৰুত্ব অপৰিসীম। মন কৰিবলগীয়া যে শংকৰদেৱে নামঘৰ বা হৰিগৃহ স্থাপন কৰি ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে জনগণৰ মাজত ঘূৰি ফুৰা নাছিল। গওঁৱা ৰাইজে তেওঁৰ ধৰ্মমতৰ প্ৰতি ঐকান্তিক ভক্তি প্ৰদৰ্শন কৰি স্বেচ্ছাই তেওঁৰ কায চাপিছিল। লগতে জাতি-ধৰ্ম-বৰ্ণ নিৰ্বিশেষে সকলোকে শংকৰদেৱে সামৰি লোৱা বাবে তেওঁ জনসমাজত জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। এই সময়তেই শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ অনুগামী শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলে ধৰ্মমত প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ বাবে বৃহৎসংখ্যক গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজে অতি সহজতে বুজিব পৰাকৈ ৰচনা কৰা এই বৃহৎসংখ্যক ধৰ্মগ্ৰন্থই সৰ্বসাধাৰণৰ জ্ঞানতৃষ্ণা পূৰণ কৰাৰ লগতে একেবাৰে কমখৰচী নীতি-নিয়মেৰে ধৰ্ম পালন কৰিব পৰা ব্যৱস্থাৰ বাবেই সকলোৱেই সহজতে তেওঁৰ ধৰ্মমতৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈছিল। "নামঘৰৰ বৃহৎ সংখ্যাই, বৰ্ণ-জাতি-শ্ৰেণী নিৰ্বিশেষে সকলোৰে বাবে নামঘৰে প্ৰৰেশদ্বাৰ মুকলি কৰি

ৰখাৰ ব্যৱস্থাই সকলোকে সমানে জ্ঞানার্জনৰ সুযোগ উলিয়াই দিছিল।" সেই বাবেই অনাক্ষৰী গএণ অসমীয়াই *কীর্তন-দশম-নামঘোষা-ৰত্নাৱলী-গুণমালা*ৰ পদ সলসলীয়াকৈ মাতিব পাৰে, ভাওনাৰ বচন আওৰাব পাৰে। এনেদৰে একতাৰ দোলেৰে অসমীয়া সমাজখনক বান্ধি ৰাখি বৃহৎ অসমীয়া সমাজ এখন সৃষ্টি কৰাত অগ্রণী ভূমিকা গ্রহণ কৰা শংকৰদেৱৰ এই পৰিক্রমাত যে নামঘৰে এক বিশিষ্ট ভূমিকা লৈছিল সেই কথা সহজতেই অনুধাৱন কৰিব পাৰি। এই কথাটোতেই লুকাই আছে নামঘৰৰ সামাজিক কর্তৃত্ব।

ইতিমধ্যে আমি উল্লেখ কৰি আহিছোৱেই যে নামঘৰে গ্রাম্য আদালত আৰু গ্রাম্য সংসদ হিচাপেও কাম কৰে। কিয়নো, নামঘৰতে গাঁৱৰ ৰাইজে তেওঁলোকৰ সৰুসুৰা সামাজিক সমস্যাসমূহ সমাধা কৰি লয়। গাঁৱৰ বিভিন্ন সৰুসুৰা দায়-দোষ, কাজিয়া-পেচাল, পাপ-পূণ্য আদিৰ বিচাৰ গাঁৱৰ মুৰব্বী গাঁওবুঢ়াকে প্রমুখ্যে কৰি সমাজখনৰ বিষয়ববীয়া — মেধি, সাতোলা, পাঠক, পাচনি, বিলনীয়া, দেউৰী আদিয়ে নামঘৰতে সমৱেত হৈ বিচাৰ কৰি দিয়ে। দোষীজনক উপযুক্ত শাস্তি দিয়ে। আনকি দোষী সাব্যস্ত হ'লে স্বপুত্রৰো শাস্তি ৰেহাই দিয়া নহয়। দোষীজনে ৰাইজৰ আগত তামোল-পাণৰ শৰাই এখন দি আঁঠু লৈ দোষ স্বীকাৰ কৰি ক্ষমা ভিক্ষা কৰিলে ৰাইজে বিচাৰ বিবেচনা কৰি ক্ষমাদানো কৰে। ৰাইজৰ বিচাৰ মানি নোলোৱাজনক ৰাইজে এঘৰীয়া কৰি ৰাখিব পাৰে। এঘৰীয়া মানুহ ঘৰে ৰাইজৰ বিচাৰ মানি নোলোৱা পর্যন্ত ৰাজহুৱা কোনো উৎসৱতে অংশ ল'ব নোৱাৰে আৰু গাঁৱৰ মানুহেও এঘৰীয়া মানুহ ঘৰে আয়োজন কৰা উৎসৱাদিত যোৱাটো নিষেধ।

আনহাতে গাঁৱৰ ৰাইজে সমজুৱাভাৱে অনুষ্ঠিত কৰিব বিচৰা উৎসৱ-অনুষ্ঠান বা গাঁওখনৰ কোনো সমস্যা আদিৰ বিষয়ে নামঘৰতেই সকলোৰে উপস্থিতিত আলোচনা কৰি সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰে। এয়া যেন আমাৰ দেশৰ সংসদৰ এক ক্ষুদ্র সংস্কৰণ। প্রসংগক্রমে উল্লেখ কৰি যাওঁ যে পূর্বতে নামঘৰৰ টুপ আৰু চোতালখন ইয়াৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল যদিও সম্প্রতি নামঘৰৰ মূল মজিয়াখনেই ইয়াৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এই কথা ইতিপূর্বেও উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। অৱশ্যে, মন কৰিবলগীয়া যে সম্প্রতি বাঢ়ি অহা ব্যক্তিস্বাধীনতাৰ বাবে নামঘৰৰ সামাজিক কর্তৃত্ব বহু পৰিমাণে অৱনমিত হৈছে।

এই আলোচনাৰ পৰা দেখা গ'ল যে, অসমৰ নামঘৰবিলাকে প্রায় ষোড়শ শতাব্দীৰ পৰা বর্তমানলৈকে অসমীয়া জাতীয় জীৱনত সর্বাত্মক প্রভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে। অসমীয়া জনজীৱনৰ সৈতে সংপৃক্ত গীত-নৃত্য-বাদ্য, শিল্প-কলা, ধর্ম-চর্চা, বিচাৰ আদি সকলো দিশতে নামঘৰৰ প্রভাৱ অনস্বীকার্য। অকল সেয়াই নহয়, অসমীয়া মানুহৰ যি চাৰিত্রিক বৈশিষ্ট্য সিও এই নামঘৰক কেন্দ্র কৰিয়েই গঢ় লৈ উঠিছে। শেষত পুলিন কলিতাই তেওঁৰ গ্রন্থখনত উল্লেখ কৰা এটি উক্তিৰে সামৰণি মাৰিব পাৰি— "নামঘৰে সমাজবাসীৰ কেৱল আধ্যাত্মিক মুক্তিৰ কথাই চিন্তা নকৰে;... ...নামঘৰে

দিয়ে এই শিক্ষা যে সমাজখন সুন্দৰ হ'ব লাগিলে ব্যক্তিমন সুন্দৰ হ'ব লাগিব। ব্যক্তিমন সুন্দৰ হ'ব সমাজৰ নেতৃত্বকাৰীসকল স্বাৰ্থহীন আৰু ত্যাগী হ'লেহে। নামঘৰৰ অনন্যতাৰ এইটোও এটা অতিশয় গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ।"

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৮ ঃ গওঁালোকৰ লোক আদালত বুলিলে কাক কোৱা হয়?

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ ঃ নামঘৰত সম্পাদন কৰা ৰাইজৰ বিচাৰ মানি নোলোৱাজনক ৰাইজে কি কি শাস্তি বিহিব পাৰে? চমুকৈ লিখক। (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

৫.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সত্ৰৰ দৰে নামঘৰো অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ অন্যতম ধৰ্মীয় অনুষ্ঠান। অসমৰ ভক্তি আন্দোলনৰ অন্যতম দিশ 'নাম-কীৰ্তন'ৰ আধাৰতে নামঘৰ গঢ়ি তোলা হৈছে। নামঘৰ গওঁালোকৰ ধৰ্মীয় আৰু শিল্প-চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰস্থল। ধৰ্মীয়-অনুষ্ঠান হিচাপে ইয়াত নাম-কীৰ্তনকে ধৰি বাৰ্ষিক বৰসবাহ, ভাওনা, পালনাম আদি পতা হয়। শিল্পানুষ্ঠান হিচাপে ইয়াত গীত, নৃত্য, বাদ্য আদিৰ শিক্ষা দিয়াৰ উপৰি বিবিধ ঘৰুৱা শিল্প-কলা চৰ্চা কৰা আৰু ইবোৰৰ শিক্ষা দিয়া হয়। অধ্যায়টোত নামঘৰৰ গঠনশৈলী বা নিৰ্মাণশৈলী, স্থাপত্যৰ লগতে ইয়াৰ লগত সম্পৰ্কীত বিবিধ দিশ সম্পৰ্কে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হ'ল।
- নামঘৰক লোক-আদালত আৰু লোক-সংসদ বুলিও ক'ব পাৰি। লোক-আদালত হিচাপে নামঘৰত সৰুসুৰা সামাজিক সমস্যা, দায়-দোষ, কাজিয়া পেচাল, পাপ-পুণ্য আদি গাঁওবুঢ়াকে প্ৰমুখ্যে কৰি নামঘৰৰ বিষয়ববীয়াসকলে বিচাৰ কৰি দিয়ে। লগতে গাঁওৰ বিভিন্ন সমস্যা বা উৎসৱ-অনুষ্ঠানৰ বিষয়েও ৰাজহুৱা আলোচনা নামঘৰতেই সম্পন্ন কৰা হয়।

৫.৫ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) আগৰৱালা, জ্যোতিপ্ৰসাদ (২০০৫);*জ্যোতিপ্ৰসাদৰ ৰচনাৱলী;* গুৱাহাটীঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

২) কলিতা, পুলিন (২০১৮); *নামঘৰ বুৰঞ্জী আৰু বিৱৰণ,* গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

৩) গুহ, অমলেন্দু (২০১০); *বৈষ্ণৱবাদৰ পৰা মায়ামৰীয়া বিদ্ৰোহলৈ;* গুৱাহাটী ঃ ষ্টুডেণ্টচ্ ষ্টৰচ।

৪) গোস্বামী, নাৰায়ণ চন্দ্ৰ (২০০৫); *সত্ৰ সংস্কৃতিৰ স্বৰ্ণৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ লয়ার্ছ বুক ষ্টল।

৫) দেৱগোস্বামী, কেশৱানন্দ (২০০১); *ভাৰতীয় পটভূমিত শংকৰী সাহিত্য আৰু সত্ৰীয়া সংগীত*; গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

৬) দেৱগোস্বামী, কেশৱানন্দ (২০০০); *সত্ৰ সংস্কৃতিৰ ৰূপৰেখা*; ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৭) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০০); *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*; গুৱাহাটী ঃ চন্দ্ৰ প্ৰকাশ।

৮) নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পা.)(১৯৮৬); *গুৰু-চৰিত-কথা*; গুৱাহাটী ঃ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়।

৯) নেওগ, মহেশ্বৰ (২০০৮); *সত্ৰীয়া নৃত্য আৰু সত্ৰীয়া নৃত্যৰ তাল*; গুৱাহাটী ঃ অসম প্ৰকাশন পৰিষদ।

১০) বৰ্মন, শিৱনাথ (সম্পা.) (১৯৭৭); *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (দ্বিতীয় খণ্ড);* গুৱাহাটী ঃ আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা।

১১) মহন্ত, প্ৰদীপ জ্যোতি (২০০৭); *শংকৰদেৱৰ শিল্পলোক*; গুৱাহাটী ঃ পূৰ্বাঞ্চল প্ৰকাশ।

১২) শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ (১৯৮৬); *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত;* গুৱাহাটী ঃ সৌমাৰ প্ৰিণ্টিং এণ্ড পাব্লিছিং।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

১৩) Goswami, S. C. (1946). *Introducing, Assam Vaisnavism.* Guwahati: Gauhati University.

১৪) Mahanta, P. J. (2007). *The Sankardeva Movement: Its Cultural Horizons.* Guwahati: Purbanchal Prakash.

১৫) Neog, M. (1965). *Sankardeva and His Times : Early History of the Vaisnava Faith and Movement in Assam.* Guwahati: Gauhati University.

১৬) Sarma, S. N. (1966). *The Neo Vaisnavite Movement and The Satra Institution of Assam.* Guwahati: Gauhati University.